

BEVEZETŐ

A magyar Országház igazi remekmű, amely a magyar nemzet kiegyezés utáni társadalmi és gazdasági fejlődésének szimbóluma. Méretei, arányai, grandiózussága és apró részletei mind-mind a tervezés alaposágát és nagyívűségét dicsérik. Az Országház a magyar nemzet történelmének olyan felívelő időszakában született, amikor a magyar iparművesség vitathatatlanul világszínvonalú, előremutató és versenyképes volt, és olyan alkotásokat hagyott az utókorra, amelyekre máig büszkék lehetünk. 1904-ben Pilisi Neő Béla építész, miniszteri tanácsos így méltatta az elkészült alkotást: *„Ez az épületmű [...] nemcsak megalkotójának hatalmas művészi egyéniségét hirdeti, nem csupán egy népnek, egy nemzetnek alkotóképességéről tesz tanubizonyosságot, hanem – már méretei és ragyogóan gazdag kiképzetése által is – keletkezési korának emlékéül áll s a művelt emberiség e korabeli kulturerejének fokmérőéül marad a késő századokra.”* A közel húsz éven át tartó építkezést alapos és gondos tervezési munka előzte meg. Az Országház megépítésére kiírt tervpályázattal, Steindl Imre nyertes tervével és az építés történetével foglalkozik sorozatunk második kötete.

A szöveget írta • *Andrássy Dorottya*
Szakmai lektor • *Lukács József, Sisa József*

Fotó • *Bencze-Kovács György* | A képeket válogatta • *Dúzi Éva*
A szöveget gondozta • *Németh Zsófia, Széll Szilvia*
Korrektor • *Macskássy Zsuzsa* | Grafikai tervezés • *Környei Anikó*

A kiadvány az Országgyűlés Hivatala ORSZÁGHÁZI SÉTÁK sorozatában jelent meg

Felelős kiadó • *Such György* | Sorozatszerkesztő • *Kerekes Margit*

A kiadvány az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült
Igazgató • *Bellavics István*
Az igazgatóság könyvprogramjának koordinátora • *Németh Csaba*

© Szerzők, 2016 | © Országgyűlés Hivatala, 2016

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

ISBN 978 963 9848 99 3 | ISSN 2416-1594

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető • *György Géza* vezérigazgató

AZ 1880-AS TERVPÁLYÁZAT ELŐZMÉNYEI

Magyarország történelme során a király székhelye és az országgyűlések helyszíne sokszor változott. Egészen az 1800-as évek végéig nem volt állandó épülete a törvényhozásnak. A Habsburg monarchia idején, a 19. században egyre erőteljesebbé vált a magyarság nemzeti öntudata, az önállósodás vágya, illetve a nemzeti erőforrások központosításának gondolata. Ebből fakadt az az elképzelés, hogy az új, önálló országgház épülete ne Pozsonyban, hanem Bécstől távolabb, Magyarország szívében, Pesten terveztessek.

Az „ország háza” iránti igény először az 1830-as országgyűlésen fogalmazódott meg, majd a nevezetes 1832/36-os reformországgyűlésen maga József nádor vállalta, hogy gondoskodik az előzetes terv és költségvetés bemutatásáról. Erre azonban csak 1843 szeptemberében került sor. A nádor ekkor terjesztette elő Pollack Mihály 1840-ben készített tervét, amelyet a kor neves építész a program és a helyszín ismerete nélkül készített.

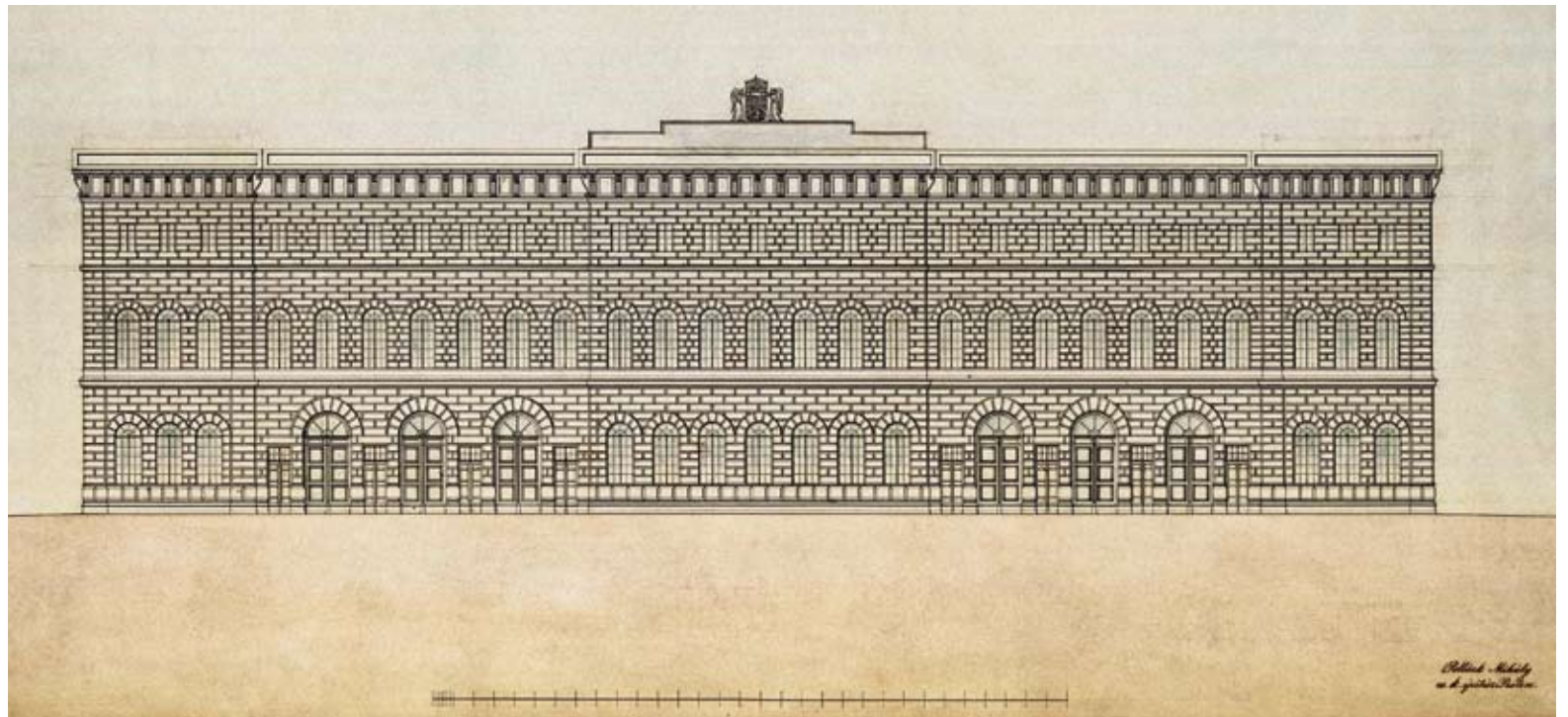
Pollack egy tőle megszokott neoreneszánsz épületet álmodott meg, amelynek homlokzatát kváderkövekkel tagolta a firenzei reneszánsz paloták mintájára. Mivel az országgyűlés nem találta megfelelőnek a bemutatott munkát arra, hogy kellő alapját nyújtsa egy ejöendő építkezésnek, a javaslatot elvetették. Kijelöltek azonban egy bizottságot a részletesebb program kidolgozására. Érdekes, hogy bár Pollack terveze nem valósult meg, az országgyűlés később mégis ülésezett a mester egyik épületében, erről a későbbiekben még lesz szó.

A bizottság Pestre utazott, hogy helyszínt keressen a megépítendő országgház számára, amihez Pest városának tanácsától kértek javaslatokat. A tanács tizenegy telket terjesztett elő az építkezés lehetséges helyszíneként – többek között a későbbi Magyar Tudományos Akadémia területét –, de a delegáció egyiket sem találta megfelelőnek. A városi tanács javaslatai helyett a bizottság a lipótvárosi Új piac területét (a mai Erzsébet tér) szemelte ki a leendő országgház számára. A telket meg

is kapták a várostól, így elkezdhatték kidolgozni az új, nemzetközi pályázat alapjait.

A pályázatra jelígével ellátott munkákkal kellett jelentkezni. Számos hírlapban megjelentették a felhívást, a tervek beadási határideje 1844 novembere volt. Az előzetes egyeztetések során még felvetődött a nemzeties stílus igénye mint követelmény, ám a végső pályázati felhívásban ez már nem jelent meg, sőt a stílus megválasztásában is szabad kezet kaptak a tervezők. Érdekes azonban, hogy a *Pesti Hírlap* híradásában kiemelten szerepel az a kitétel, hogy a főhomlokzat a Dunára nézzen. Az alsótábla és a főrendiház üléstermein kívül egy dísztermet is tervezniük kellett a pályázóknak, valamint gondoskodtak arról is, hogy a külföldi jelentkezők számára a kiválasztott telek helyszínrajza és a kör-

1. Pollack Mihály 1840-es Országgház terve

nyező épületek homlokzatainak részletrajzai az összes feltétellel együtt rendelkezésre álljanak. A díjazást 800 aranyban állapították meg a pályázat nyertese, és 200 aranyban a második helyezett számára.

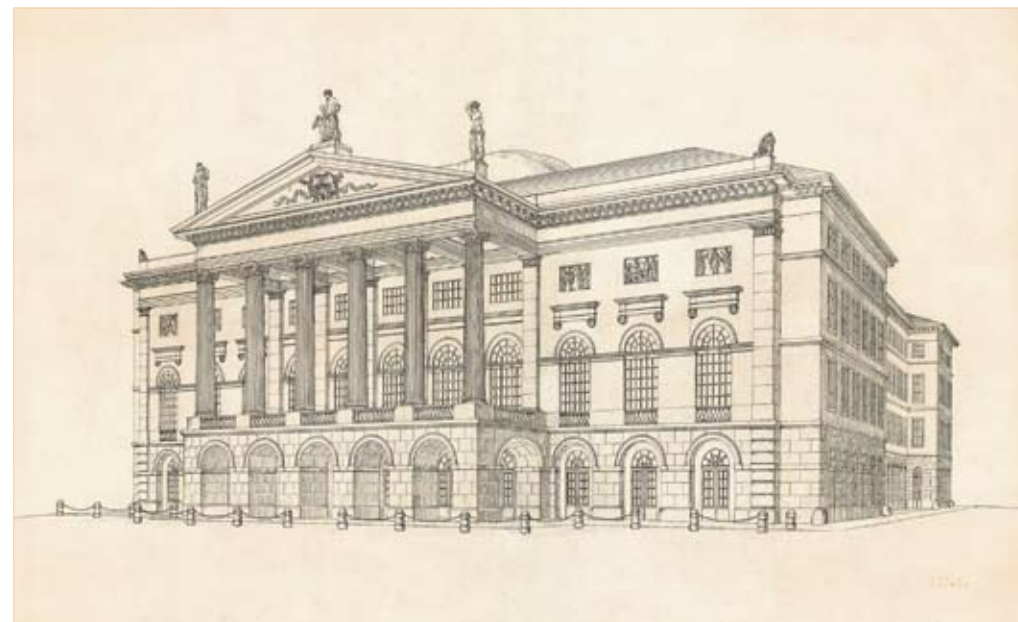
Az eredetileg 1844 novemberére kitűzött határidőt később egy évvel meghosszabbították, az addig beérkezett pályázati anyagokat pedig a főpohárnokmesternek, gróf Keglevich Jánosnak kellett gyűjtenie és őriznie, majd bemutatnia a következő országgyűlésen. Összesen 42 terv érkezett, ezek nagy része azonban ismeretlen.

Az 1848-as szabadságharc előzményei elterelték a figyelmet az országház építéséről, így a pályázatok Pozsonyból Pestre szállításuk után az Országos Levéltárban várakoztak elbírálásukra. A harcok következtében a terveket őrző láda megsérült, több rajz eltűnt vagy megsemmisült, illetve elszakadt. Kovachich János levéltáros, akinek a gondjaira voltak bízva a tervek, csak 1850-re jutott el odáig, hogy jegyzéket készítsen róluk, mivel addigra több pályázó is visszakérte mellőzött munkáját. Ebből a jegyzékből kiderül, hogy a nemzetközi pályázaton olasz, cseh, francia, angol és osztrák építészek is részt vettek a magyar tervezőkön kívül.

1861-ben újra felvetődött a tervek elbírálásának kérdése, de valódi intézkedés nem történt. Később, 1867-ben a tervek a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztériumhoz kerültek. 1870-ben zárták le a pályázat ügyét végérvényesen, gyakorlatilag bírálat, díjazás és értékelés nélkül. A tervanyag az évek során – nagyrészt a későbbi ostrom ideje alatt – elpusztult, a megmaradt dokumentumok holléte nem ismert.

Az állandó országház építésének kérdése tehát évtizedekig húzódott. Fontos megemlíteni az 1848-ban V. Ferdinánd által jóváhagyott IV. törvénycikket, amely kimondta, hogy az országgyűlés végleges helyszíne ezen túl Pest városa legyen. A méltó helyszínnel nem rendelkező városban ideiglenes megoldásokat kellett találni. Így történt például, hogy a mai Vigadó területén álló korábbi épület, a Redout (a Vigadó akkori elnevezése) egyik termében is ülészttek egészen az épület 1849-es lebombázásáig.

2. Az egykori Redout épületének rajza 1829-ből ▶

Érdekesség, hogy a Pollack Mihály által tervezett épület romjainak maradványait kiárusították, az egykori bálterem hatalmas csillárja a mai napig látható a terézvárosi Szent Teréz-templomban. A Redout pusztulása után ideiglenesen a pesti egyetemi templomban is ülésezett az országgyűlés, mígnem 1865-re nyilvánvalóvá vált, hogy a törvényhozás önálló épületének kijelölése halaszthatatlan feladat.

1865-ben tehát ismét kineveztek egy bizottságot azaz a feladattal, hogy megtalálja azt a helyszínt, amely ideiglenesen alkalmas lehet az ülések befogadására. A mai Bródy Sándor utcai Olasz Kultúrintézet nem más, mint az eredetileg országháznak szánt épület. A neoreneszánsz stílusban épült palota tervezője a kor egyik legnagyobb magyar építésze, Ybl Miklós volt.

3. A Redout épületében lévő csillár ma a Terézvárosi Szent Teréz-templomban található ▶

Bravúros képességeinek bizonyítéka, hogy 1865 áprilisa és 1866 februárja között, mindössze tizenegy hónap alatt elkészült az épület. Valószínűleg a létrehozásához rendelkezésre álló idő rövidege is közrejátszott abban, hogy a palota több szempontból is alkalmatlannak bizonyult a képviselőház zavartalan működtetésére. A *Vasárnapi Ujság* hasábjain megjelenő cikk szerint „a tágas, díszes karzatok pótoltak itt égető szükség-

4. A Bródy Sándor utcai ideiglenes Képviselőház (a mai Olasz Kultúrintézet). Hány Gyula tus és akvarell rajza, 1890 körül

get, de az ülések kényelmesek, csinosak voltak, amphiteatralis emelkedéssel s az elnöki emelvény két oldalán félkör alakban összehajolva [...]. A terem rossz akusztikája lehetetlenné tette a sikeres munkálkodást. Néhány hiábavaló kísérlet után vissza kellett költözni megint a múzeumba, tehát cseberből vederbe, mert itt meg a hangot elnyelő mély karzatok okozták a bajt, melyen a kisebb átalakítások nemigen segítettek.”

5. Az ideiglenes Képviselőház ülésterme

Gyakorlatilag már a kezdetektől fogva kicsinek találták az országgyűlés számára a házat, még úgy is, hogy csak a képviselőház tartotta itt az üléseit, a főrendiház tagjai a Nemzeti Múzeumban gyűltek össze. A problémák odáig vezettek, hogy az évtizedekig húzódó kérdést a honatyák végül oly módon zárták le, hogy elhatározták, az országgyűlés számára egy jelentőségéhez méltó, új épületet emeltek.

6. A Széna (ma: Kálvin) téri piac, háttérben a Nemzeti Múzeum.

1860-as évek, ismeretlen fényképész

7. Országgyűlés a Nemzeti Múzeumban. Ellinger Ede felvétele, 1900 körül

AZ 1882-83-AS TERVPÁLYÁZAT TÖRTÉNETE

1880. november 6-án Tisza Kálmán miniszterelnök a 794. irományszámon törvényjavaslatot nyújtott be új, állandó országház építéséről, melyet az 1880. december 1-jei országgyűlésen tárgyaltak meg. Itt elhangzott, hogy – jó elhelyezkedése miatt – a Tömő tér olcsóbb lenne, mint a többi javasolt a helyszín. Más javaslatok is felmerültek. Thaly Kálmán képviselő például a Vámház körút melletti Só teret találta alkalmasnak, mert az közelebb lett volna a képviselők lakhelyéhez, valamint itt a Duna magasabb vízállása mellett sem lett volna szükséges betonlappal megerősíteni a talajt. Végül Tisza Kálmán felszólalásai meggyőzték a képviselőházat a törvényjavaslatban szereplő Tömő téri telek elfogadásáról.

A terület kiválasztása mellett szólt, hogy *„egészen szabadon áll, 4 elég nyugalmas utca által van határolva, szabad kilátással bír a Dunára, s azonkívül egyik oldalán park fog elterülni, mely szintén üdülést és friss levegőt fog szolgáltatni. Így tehát ezen telek úgy kényelmi és egészségi tekintetben, mint a nyugodtabb munkálkodhatás szempontjából, minden igénynek megfelel.”* Ezeknek a kritériumoknak egyik korabeli belvárosi helyszín sem felelt volna meg. A külföldi példák, mint az angol vagy a francia Parlament, amelyek hasonlóképpen folyóparton állnak, további érvként szolgáltak.

A Tömő téren álló épületek állami tulajdonban voltak, így megvásárlásuk nem okozott gondot. Mivel ez a környék abban az időben kevésbé volt beépített, várható volt, hogy a munkálatok hírére a telekárak emelkedni fognak, az üres területeken pedig akár kormányhivatalok is építhetők.

A pályázat kiírásának alapjául megfogalmazódott az a szándék, hogy a *„végleges országházának tervezése a mi a beosztást és célszerűséget illeti, nem korlátozandó pénzügyi tekintetek által, hanem az épület úgy a jelen, mint a jövőbeli szükségleteknek megfelelően lesz tervezendő”.*

8. Budapest fő- és székváros térképe, 1896

